

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

K-G A ./ riksåklagaren ang. dråp

(Hovrätten över Skåne och Blekinges dom den 1 februari 2017 i mål B 1928-16)

Riksåklagaren har förelagts att svara skriftligen på överklagandet.

Jag vill anföra följande

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom och anser att det inte finns skäl för prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

K-G A har dömts för två fall av dråp. Hovrätten har bestämt påföljden till fängelse i två år. Vidare har ett i beslag taget hagelgevär förklarats förverkat.

Det är i målet utrett att K-G A med ett hagelgevär avlossat ett skott mot FR som träffat honom upptill framtill på bröstkorgen och ett skott mot SR som träffat till höger på ryggen, varvid de båda till följd av skottskadorna avlidit.

K-G A har erkänt gärningarna, men gjort gällande att dessa inte utgör brott då han handlat i nödvärn och att gärningarna inte varit uppenbart oförsvarliga. I andra hand att han ska vara fri från ansvar då han svårligen kunde besinna sig (s.k. nödvärnsexcess).

Domstolarna har funnit att K-G A gjort sig skyldig till uppsåtligt dödande i två fall, att han haft rätt till nödvärn men att han använt våld som varit uppenbart oförsvarligt samt att han inte kan undgå ansvar med hänvisning till att han svårligen kunnat besinna sig. Domstolarna har funnit att det uppsåtliga dödandet är att anse som mindre grovt. Gärningarna har därför rubricerats som dråp.

Tingsrätten bestämde påföljden till fängelse i fyra år. Tingsrätten utgick inledningsvis från att straffvärdet av gärningarna tangerade straffmaximum för dråp. Som förmildrande omständighet beaktades att gärningen, utan att vara fri från ansvar, varit en nödvärnshandling, varför straffvärdet enligt tingsrätten uppgick till mellan sju och åtta års fängelse. Vid straffmätningen beaktade

tingsrätten K-G As höga ålder, att han medverkat i utredningen samt att han varit berövad friheten med restriktioner under cirka sju och en halv månad.

Hovrätten bestämde påföljden till fängelse i två år. Hovrätten uttalar i sina domskäl därvid följande.

Enligt 29 kap. 3 § första stycket 5 brottsbalken ska rätten som förmildrande omständighet vid bedömningen av straffvärdet särskilt beakta om gärningen, utan att vara fri från ansvar, har begåtts i en nödvärnssituation. Enligt andra stycket i nämnda bestämmelse får rätten, om det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde, döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

Enligt hovrätten finns det en rad förmildrande omständigheter som bör tillmätas mycket stor vikt vid bedömningen av brottslighetens straffvärde. K-G A, som tidigare bara dömts för trafikbrott, har utan egen skuld försatts i den aktuella situationen. Han har sent på kvällen, nära midnatt, när han nyss hade kommit hem och delvis klätt av sig och höll på att förbereda sig för att gå till sängs, blivit utsatt för ett brottsligt angrepp och hotats till livet i sitt eget hem. Han bodde ensam och hade långt till närmaste granne, vilket FR och SR visste. Det brottsliga angreppet, som måste ha kommit helt överraskande för honom, har tveklöst varit en mycket skrämmande upplevelse och hans känsla av rädsla och utsatthet måste ha varit stor. Han har inte haft något annat syfte med sitt agerande än att avvärja det angrepp som riktats mot honom i hans ensamhet och han har i den situationen gjort en allvarlig felbedömning och använt våld som var uppenbart oförsvarligt. Enligt hovrätten talar dessa omständigheter i starkt mildrande riktning. Straffvärdet av gärningarna ligger avsevärt under vad som svarar mot straffminimum för dråp.

I 29 kap. 5 § första stycket brottsbalken anges ett antal omständigheter som rätten, utöver brottslighetens straffvärde, ska beakta vid straffmätningen. Såvitt här är av intresse ska rätten beakta om den tilltalade till följd av hög ålder skulle drabbas oskäligt hårt av ett straff utmätt efter brottets straffvärde (punkten 2), om den tilltalade frivilligt angett sig eller lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet (punkten 5) och om någon annan omständighet påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar (punkten 9). Om sådan omständighet föreligger får rätten enligt 29 kap. 5 § andra stycket brottsbalken, om särskilda skäl påkallar det, döma till lindrigare straff än som är föreskrivet för brottet.

K-G A har uppnått en så hög ålder, drygt 69 år, att den bör beaktas i mildrande riktning vid straffmätningen, motsvarande ca en tredjedel av straffvärdet.

De uppgifter K-G A har lämnat när han efter händelsen ringde till SOS-personal och till polisen samt vid de samtal han hade med polis på plats kan inte ges innebörden att han frivilligt angett sig i den mening som avses i 29 kap. 5 § första stycket 5 brottsbalken. Inte heller kan de uppgifter han senare har lämnat under förundersökningen anses ha varit av väsentlig betydelse för utredningen av brotten. Enligt hovrätten kan de nu nämnda omständigheterna därför, som ytterligare billighetsskäl, inte tillmätas någon betydelse vid straffmätningen.

Det frihetsberövande med restriktioner som förekommit i målet kan endast i ringa mån beaktas vid straffmätningen.

Sammantaget leder allt detta till slutsatsen att det samlade straffmättningsvärdet av K-G As brottslighet motsvarar fängelse i två år. Redan på grund av det höga straffmättningsvärdet är det uteslutet att välja någon annan påföljd än fängelse.

K-G A ska alltså dömas till fängelse i två år och tingsrättens domslut ändras i enlighet med det.

Överklagandet till Högsta domstolen

K-G A yrkar i första hand att åtalet ska ogillas samt att beslutet om förverkade av det i beslag tagna hagelgeväret ska undanröjas. I andra hand yrkar han påföljdseftergift eller att påföljden ska sättas ned ytterligare.

När det gäller målet i sak görs gällande att hovrätten gjort en felaktig bedömning när man kommit fram till att gärningarna med hänsyn till omständigheterna är att bedöma som uppenbart oförsvärliga. Enligt K-G A har agerandet varit sådant att det med hänsyn till samtliga omständigheter inte är att bedöma som uppenbart oförsvärligt. I andra hand bör han gå fri från ansvar med stöd av 24 kap. 6 § brottsbalken (nödvarnsexcess).

Vidare har enligt K-G A hovrätten gjort en felaktig bedömning när man kommit fram till att hans kontakter med SOS-personal och polisen inte är att bedöma som frivillig angivelse enligt 29 kap. 5 § 5 brottsbalken. Likaledes görs gällande att hovrätten gjort en felaktig bedömning när man kommit fram till att de uppgifter som han lämnat under förundersökningen inte kan anses vara av sådan väsentlig betydelse för utredningen att detta som ytterligare billighetskäl bör tillmätas betydelse för straffmätningen.

Enligt K-G A är det av vikt för ledning av rättstillämpningen att hans överklagande prövas. Vad gäller frågan om nödvärn och nödvärnsexcess hänvisar han till ett utlåtande av professorn i straffrätt Claes Lernestedt.

Vidare anser han att en prövning av Högsta domstolen om frågorna om frivillig angivelse och medverkan till utredningen är av stor betydelse för rättspraxis.

Målet i sak

Jag instämmer i domstolarnas ställningstaganden såvitt avser att K-G A gjort sig skyldig till uppsåtligt dödande, att han befunnit sig i en nödvärnssituation, att hans agerande varit uppenbart oförsvärligt och att han inte kan gå fri från ansvar med stöd av 24 kap. 6 § brottsbalken. Jag instämmer också i domstolarnas bedömningar att gärningarna bör rubriceras som dråp.

När det gäller påföljdsfrågan ska som förmildrande omständigheter beaktas att K-G A befunnit sig i en nödvärnssituation. Lika med hovrätten anser jag att detta förhållande talar i starkt mildrande riktning.

Vidare har K-G A uppnått en så pass hög ålder att detta ska beaktas i mildrande riktning vid straffmätningen (jfr Högsta domstolens avgörande den 24 februari 2017 i mål B 6067-15, p. 16-22).

Som hovrätten angett kan K-G A inte anses ha frivilligt angett sig i den mening som avses i 29 kap. 5 § första stycket 5 brottsbalken. Inte heller kan de uppgifter han senare har lämnat under förundersökningen anses ha varit av väsentlig betydelse för utredningen av brottet. Jag vill i dessa delar även hänvisa till vad åklagarna anfört i sitt överklagande till hovrätten (se hovrättens aktbilaga 1). Jag instämmer således i hovrättens bedömning att de nu nämnda omständigheterna inte som ytterligare billighetsskäl kan tillmätas någon betydelse vid straffmätningen. Som hovrätten angett kan det frihetsberövande med restriktioner som förekommit i målet endast i ringa mån beaktas vid straffmätningen.

Mot denna bakgrund vill jag angående påföljdsfrågan anföra följande.

K-G A ska dömas för att uppsåtligen ha berövat två personer livet. Utan beaktande av nödvärnssituationen hade enligt min bedömning straffvärdet uppgått till fängelse på livstid. Genom att istället bestämma straffet till fängelse i två år har hovrätten tagit synnerligen stor hänsyn till de förmildrande omständigheterna i målet. Med beaktande av den skada gärningarna inneburit kan enligt min mening de förmildrande omständigheterna inte ges ytterligare genomslag vid bedömningen av straffvärdet (29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken). Enligt min mening finns det således inte något utrymme för att sätta straffet lägre än vad hovrätten gjort. Inte heller är enligt min uppfattning förutsättningarna för påföljdseftergift uppfyllda i detta fall.

Prövningstillstånd m.m.

Av 54 kap. 10 § rättegångsbalken följer att prövningstillstånd får meddelas endast om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens) eller om det finns synnerliga skäl till sådan prövning, såsom att det finns grund för resning eller att domvillan förekommit eller att målets utgång i hovrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag (extraordinär dispens).

För prejudikatdispens krävs att ett avgörande av Högsta domstolen får generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar.

Försvaret har i fråga om prövningstillstånd åberopat ett rättsutlåtande av Claes Lernestedt (Högsta domstolens aktbilaga 11) som däri anfört att föreliggande mål innehåller flera frågor vars behandling av HD vore till gagn för rättstillämpningen. Det gäller såväl frågor där rättsläget måste sägas vara högst oklart (däribland hantering av nödvärnsrätten vid flera angripare) som frågor där, även om rättsläget inte på sådant sätt är lika oklart, ett stort behov finns av en mer enhetlig rättstillämpning (exempelvis prövningen av putativtillstånd).

Jag vill därvid framhålla följande.

Det är klarlagt att K-G A begått de åtalade gärningarna när han objektivt sett befunnit sig i en nödvärnssituation. Hovrätten har därvid godtagit att K-G A uppfattat det som att han var utsatt för ett livshotande angrepp. Sett enbart utifrån kravet på att det inte får föreligga ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen [det dödliga våldet] och den skada [K-G As liv] som hotat genom angreppet har hovrätten, till skillnad från tingsrätten, funnit att det våld K-G A använt inte kan anses ha varit uppenbart oförsvarligt (domen s. 5). Hovrätten har emellertid funnit att våldet varit uppenbart oförsvarligt på den grunden att det funnits alternativa handlingssätt att tillgå och att det rimligen måste krävas att något av dem valts framför det dödliga våldet (domen s. 6 f.).

Högsta domstolen har i flera fall prövat frågan om försvarlighetsbedömningen vid användande av livsfarligt eller dödligt våld i en nödvärnssituation (se t.ex. NJA 1990 s. 210, 1995 s. 661, 2005 s. 237 och 2009 s. 234).

I NJA 2005 s. 237 uttalas bl.a. att nödvärnsbestämmelsen inte innebär att dödligt våld aldrig kan vara tillåtet. Förutsättningarna är emellertid dels att den angripne befinner sig i ett så trängt läge att sådant våld inte klart avviker från vad som behövs för att avvärja angreppet, dels att det brottsliga angrepp som våldet avser att avvärja är direkt livshotande eller annars riktar sig mot något synnerligen viktigt intresse. Det måste härvid, trots den marginal till förmån för den angripne som förarbetena talar om, vid användande av dödligt våld ställas höga krav på att något alternativ för att avvärja angreppet inte förelegat för att våldet inte ska anses uppenbart oförsvarligt (jfr artikel 2 i den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, EKMR). Av rättsfallet framgår vidare att prövningen av om det kunnat krävas av gärningspersonen att han eller hon skulle ha handlat på annat sätt än han eller hon gjorde bör ske utifrån objektiva utgångspunkter.

I det nu aktuella fallet har K-G A uppsåtligt och helt utan förvarning med ett skarpladdat hagelgevär skjutit mot två personer som befunnit sig strax bakom en låst ytterdörr. Han har därvid genom ett krossat fönster i ytterdörren siktat mot och skjutit mot båda personerna i brösthöjd. Skotten har varit direkt dödliga. Som hovrätten angett (domen s. 8 ö.) måste de båda ha varit helt ovetande om och skyddslösa mot den dödliga åtgärden. Även om det tas i beaktande att en tredje angripare kan ha varit på väg eller redan tagit sig in i huset genom en källardörr, var K-G A - i de ögonblick han avlossade skotten - inte, vare sig objektivt eller putativt, utsatt för ett direkt livshotande angrepp. Det fanns i det läget också flera andra handlingsalternativ för honom att tillgå. Han hade t.ex. kunnat ropa högt att han var beväpnad, avfyra ett varningsskott eller skjuta mot mindre vitala delar av angriparnas kroppar. Enligt min uppfattning är det uppenbart att det direkt dödliga våld K-G A tillgripit i den situation han då befann sig i varit uppenbart oförsvarligt. Ett annat synsätt skulle enligt min uppfattning utsträcka nödvärnsrätten på ett sätt som kan förväntas komma att stå

i strid med rätten till liv enligt art 2 EKMR. Jag vill därvid särskilt peka på att, enligt konventionen, undantagen från straffansvar för dödande (nöd, nödvärn osv.) ska hållas inom snäva gränser (se Danelius, Mänskliga rättigheter i Europeisk praxis, 5 uppl. 2015 s. 69). Någon ur prejudikatsynpunkt intressant gränsdragningsfråga kan jag därför inte se att det föreligger här.

När det gäller frågan om nödvärnsexcess har Högsta domstolen i NJA 2009 s. 234 uttalat att uttrycket ”svårligen besinna sig” får anses ta sikte på den angripnes förmåga att i den konkreta situationen anpassa sitt handlande efter vad som kan anses tillåtet enligt bestämmelsen om nödvärn. Har den angripne gjort mer än vad som är medgivet kan detta ändå vara ursäktat med hänsyn till exempelvis att det inte funnits tid för eftertanke eller att den angripne varit så rädd eller panikslagen att han eller hon inte förmått att kontrollera sitt handlande (jfr 29 kap. 3 § första stycket brottsbalken). I det aktuella fallet ogillade Högsta domstolen åtalet för grov misshandel på grund av nödvärnsexcess. Högsta domstolen lade vid bedömningen vikt vid att den tilltalades handlande inte ansetts uppenbart oförsvarligt på den grunden att det förelegat ett uppenbart missförhållande mellan nödvärnshandlingen och den skada som hotat genom angreppet, utan därför att det våld som använts inte stått i proportion till vad som erfordrats för att avvärja den hotande faran.

Ansvarsfrihetsregeln i 24 kap. 6 § brottsbalken är en s.k. subjektiv ansvarsfrihetsgrund. Detta innebär att domstolen ska bedöma möjligheterna för just den som handlat, med hans eller hennes personliga egenskaper, att besinna sig i just den situation som rådde eller som den handlande uppfattade rådde. Huvudpunkterna blir då närmast graden av den angripnes rädsla och känsla av utsatthet och hans eller hennes tidsmässiga möjligheter att åstadkomma rätt motåtgärder, dvs. sådana som inte är uppenbart oförsvarliga. (Martin Borgeke om bl.a. NJA 2009 s. 234 i JT 2009/10 s. 584).

Jag har mot bakgrund av ovanstående svårt att se att Högsta domstolen genom att pröva K-G As överklagande kan komma med några mer generella uttalanden eller riktlinjer vid användande av livsfarligt eller dödligt våld i en nödvärnssituation än vad som redan framgår av nu redovisad och tidigare praxis. (Se även Borgeke, a.a. s. 588 f.). Jag avstyrker därför prövningstillstånd på denna grund.

När det gäller frågan om frivillig angivelse och medverkan i utredningen är enligt min uppfattning dessa frågor perifera i detta mål. Därtill kommer att (som jag angett ovan) hovrättens påföljdsbestämning är sådan att någon ytterligare straffnedsättning ändå inte bör komma ifråga. Jag avstyrker prövningstillstånd på denna grund.

Sammanfattningsvis är det således min uppfattning att skäl för prövningstillstånd i målet inte föreligger.

Bevisning m.m.

Preliminärt åberopar jag samma bevisning som åklagaren åberopade i hovrätten. Jag ber dock att få återkomma med utvecklande av grunderna för min inställning i sak, bevisuppgift samt med mina synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Anders Perklev

My Hedström

Kopia till

Utvecklingscentrum Stockholm

Åklagarkammaren i Helsingborg (AM-140342-15)

Kammaråklagararen Anna Broomé

Kammaråklagaren Kerstin Eriksson